Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

RUNA.

ANTIQVARISK TIDSKRIFT.

November-Häftet, 1844.

Minnesmärken i Westmanland.

(Snäfringe härad.)

Den trakt i Westmanland, som utgör Snäfringe vidsträckta härad, företer till sitt skaplynne en rik mångfald; så att hvad vi enstädes om Westmanland i gemen yttrat skulle kunna sägas om detta härad ensamt. — Namnet Snäfringe förekommer i gamla handlingar mycket olika skrifvet, såsom Snawingshundari, Snevinge, Svevinge, Swavinge, Snaffvinge o. s. v. *), hvilket föranledt de mest skiljaktiga gissningar, rörande namnets härledning.

Munktorp, Sura och Svedvi äro tvifvelsutan tidigt bebyggda orter i häradet. Sura och Ramnäs socknar ligga väl nordligast högt upp i sjelfva skogsbygden, men de många minnesmärkena härstädes, jemte det att Ramnäsströmmen, som här tager sin början, samt, efter att hafva genomlupit häradet, utfaller i Mälaren, synbarligen mycket tidigt satt trakten i gemenskap med nejderna närmast denna sjö, göra sådant antagligt.

På en skogig höjd mellan sjöarna Vestersjön och Östersjön, söder ut från Sura kyrka, ligger Suraborg — en temligen väl bibehållen ringmur med vidfogad yttermur, der platsens tillgänglighet så fordrat, samt i öfrigt till sammansättningen fullkomligt liknande de vanliga Westmanländska kämpamurarna. — Vi hafva tillförene nämnt, att åtskilliga sägner om detta fäste och der timade händelser äro i orten kända **). Till dessa hörer likväl — oss veterligen — icke en, som Grau ***) anför, så lydande: "En kämpe Thure säjes hafva i hednatiden innehaft denna borgen, efter hvilken socknen menes blifvit i förstone nämnd Thura, hvilket namn sedermera skall blifvit ombytt till Sura." Denna uppgift, som sannolikt stödjer sig på intet annat, än den understuckna "Hialmars Saga ✠), måste i allo underkännas, likasom, af samma skäl, den, att en konung Olof intagit fästet o. s. v. Nordvest ut från Sura, i Ramnäs socken, förekomma vid hemanet Ulfsbomuren några orediga lemningar efter en gammal borg. Äfven föregifvandet att denna har sitt namn af en konung Olof torde sakna grund.

Man ser här i skogsbygden grafhöjder till ett icke ringa antal, äfvensom några stensättningar. För dem, som älska gå in i de dödas grifter, må nämnas, att dessas innehåll så väl här, som i Westmanlands öfriga skogsbygd, utvisar den yttersta torftighet, så att oftast till och med grafkäril saknas. Hvad man, utom ben, aska och kohl, finner är ett eller annat litet och otydligt stycke af jern, vanligen en jernnagel eller dylikt. Stensaker finnas i orten, men höra icke till grafvarna.

Vi följa den väldiga Ramnäsströmmens krökningar söder ut, och få derunder tillfälle att kasta en blick på en skapelse, som man ogerna beskrifver. Skumma skogar,

*) Jfr. Grau a. st. s. 360. **) Se Skriften Runa D, 2. sid. 1. ***) A. st. sid. 407.
†) Utgifven af J. Peringsköld.

mörka vatten. Allt här ännu i stort. — Äfven norra delarna af Berg och Svedvi socknar upptagas förnämligast af skog. Söder ut i desamma blifva minnesmärkena yppigare. — Svedvi socken har ett stort antal väldiga ättehögar — några ofvanpå försedda med bautastenar, de der gifva dem ett ståtligt utseende. Uppgiften om en konung Svidur, hvilken tillika med sin slägt skulle vara i dessa högar begrafven, är en dikt, likasom att socknen efter en med det namnet uppkallats. Vester ut i socknen, invid den förr nämnda strömmen, som här kallas Kohlbäcks å, finnas å ett otillgängligt berg lemningar efter en borg, äfvensom i dess grannskap några bautastenar. Grafvarna äro äfvenledes i södra delen af Berg socken, der ock, icke långt från kyrkan, en borg utvisas, jemnt utbredda.

Detsamma kan sägas om hela Kohbäck socken. Vid Wärpeby i denna socken är ett större rör af klumpstenar, hvari, enligt berättelse, ett stort svärd af koppar är funnet. Sådant torde väl icke kunna styrkas, ehuru fyndet skall fräffats för icke mer än 6 eller 8 år sedan, men så väl denna, som de mångfaldiga uppgifter hos allmogen på vissa orter om fynd i *rör* af saker utaf *koppar* förtjena tvifvelsutan uppmärksamhet. Norr ut från Kohlbäcks kyrka, icke långt från densamma, stå några låga bautastenar *), och vid den bro, som leder öfver elfven, är en större, fast något skadad, ättehög, i hvilken, enligt äldre författares uppgifter, de hvilka stupade i det bekanta fältslaget härstädes vid år **1251** mellan konung Birger och Folkungarna, blifvit begrafna. — Om ock ifrågavarande slag förefallit här och icke, såsom några mena, i Westergöthland, är likväl uppgiften mot all sannolikhet. De många grafhögarna i nejden äro säkert vida äldre. — Det förtjenar nämnas, att allmogen vet att ganska omständigt redogöra för slaget vid Herrevad (så hette fordom ett grund i Kohbäcks elf på föga afstånd från bron, midt för Herrevad by), och att berättelsen derom med tiden tagit till sig en sagas alla vidunderligheter. Sålunda hör man här talas om ett folk, som förbytt sig i korpungar (Folkungar), för att så mycket lättare komma öfver vadet, om en trollkarl vid namn Kålle (Kol) o. s. v. — Ännu träffas i jorden härstädes vid gräfningar större och smärre pilspetsar.

En half fjerdingsväg från strömmen, på östra sidan, å Borgby ägor i Säby socken ses en ringmur, hvilken föregifves varit begagnad vid den nyss nämnda träffningen. I grannskapet äro flere ättehögar.

Vester ut ligger Munktorp vidsträckta socken. Dess minnesmärken både från hedna- och medeltiden äro för många, att denna gång beskrifvas. Det är vår afsigt, att i en serskild afhandling meddela kännedom om dem.

Vi närma oss Mälaren. Nejderna kring Strömsholm, söder ut i Kohlbäck socken, hafva ett leende, sydländskt tycke, och de närmast liggande Mälar-holmarna äro förtjusande. Åholmen och Nyckelön äro väl bland de täckaste i Mälaren. På landthöjderna synas här och der flockar af rösen, såsom vid Hornsby och flerstädes. Likaledes grafkullar. En större ättehög på Vikhus ägor i Rytterne socken är märklig för den mängd sägner om densamma, som omtalas af allmogen. Vallby och Sörby borgar, äfvensom en sådan vid Tidö, höra i öfrigt till ortens minnesmärken.

Detta i korthet om Snäfringe. De vid dess minnesmärken, serdeles borgarna, hvilkas sträckning efter Kohlbeckselfven är omisskännelig, och vid undersökningen om Landskapets äldsta befolkande företrädesvis bör tagas i betraktande, fästade sägner äro öfverhufvud likartade med de i landskapet vesterut gängse.

*) Folksägen omtalar, att de blifvit hitslungade norr ifrån af jättar, som ämnat med dem störta kyrkan.

KUNGS BIBLIOTEKET STOCKHOLM

Prydnader af Jern å södra dörren till Westerås Domkyrka.

Dessa prydnader af jernbleck, anbringade på yttre sidan af en dörr utaf furuträd, synas i flere afseenden förtjena uppmärksamhet. Ytterst ses en prydnad, liknande en lilja *), samt nedanför denna de å Pl. 12 aftecknade, jemte en dylik, något större, inom hvilken är en bröstbild, föreställande en man med spetmössa, samt pekande på en omgifvande inskrift af munkbokstäfver af denna lydelse: *Ave Maria Gra ple Do* (ave Maria gratia plena Domini). — I öfrigt förekomma på dörren åtskilliga andra likartade bildverk, deribland en, föreställande en fisk; men de fleste af dem äro skadade; och kan med säkerhet antagas, att några blifvit borttagna.

Det är klart, att de två här aftecknade bildverken, icke allenast äro prydnader, utan äfven innebära beteckningar, sannolikt syftande på kyrkans häfder — åtminstone det ena, i hvilket flere munkbokstäfver med lätthet urskiljas.

Men vi hålla tills vidare inne med vår enskilda åsigt, ställande ämnet under kännares granskning.

Folksägner i Dalarna.

17.

Lima.

På den tid, då jagt och fiske utgjorde Limakarlens enda födkrok, gick en gång en man i skogen för att med sin bössa skaffa sig lifsuppehälle. Han hade flere dagar förgäfves sökt villebråd, och då nu qvällen kom, lade han sig, trött, ledsen och hungrig, vid stockelden, samt hunden bredvid honom. Båda insomnade, men väcktes af en *grann fru*. Gubben kunde se, att det var skogsfrun; sade till henne: "hvad vill du? dertill frun genmälte: "Stackare! han är ledsen; kom, följ mig öfver berget skall du finna både björn och bock." Men mannen sade: "Nej! i Guds namn, gack ifrån mig"; och frun försvann. — Efter en stund tog han genaste vägen åt hemmet (hejm-at), och fällde derunder en björn. Han ansåg detta såsom en belöning för sin ståndaktighet.

18.

(Mora.)

Om man följer vestra stranden af Dalelfven, kommer man, två mil norr om Mora kyrka, till ett högt berg, kalladt *Gopshus-berget* eller *Gofsbjäret*, som på trenne sidor är tvärbrant. Midt mot detta berg, på andra eller östra sidan om nämnde elf, är ett annat något högre berg, som benämnes *Garbjäret*. Man omtalar, att fordomdags *jättar* eller *troll* haft sina bostäder i dessa berg, och att de, utan hinder af den mellanflytande elfven, ofta gått att besöka hvarandra. — En stor öppning i Gopshusberget utvisas ännu, såsom trollens boning **).

*) Man har ansett denna beteckna Folkungarnas vapen.

**) Upptecknaren tillägger: af denna sägen, som tydligen varit rikare och mer utsmyckad, återstå nu endast dessa enkla drag.

19.

(Mora.)

Mellan Welingsbjär och Okbjär, belägna en fjerdingsväg från hvarandra, icke långt från Läde Fäbodar, löper en mycket stenbunden klöf-väg, och på den finnes en något hög kullrig sten, i hvilken synes ett fjät efter en menniskofot, som varit mycket stor. Bland menige man går den sägen, att en jätte, som stått på Welingsbjär, med den ena foten nedstigit på denna sten och derefter med den andra foten på Okbjär *).

20.

(Wenjan.)

För mycket lång tid sedan fanns i Wenjan en kulla (flicka), som var vida beryktad för sin skönhet. Hon hade trolofvat sig med en gosse. — Men icke blott menniskor, utan äfven *Trollen* och *Råanden* älskade henne och ville hafva henne till sin egen. — En dag, då hon var ensam långt bort i fäbodarna, jemte vallhunden (rattjä), kom en mycket vacker gosse in till henne i stugan, och bad henne blifva sin fästemö. Men hon ville icke svika sin trolofvade, utan stod stadigt emot hans trägna böner. Då inkommo i stugan många qvinnor, hvilka började kläda henne till brud. Den arma flickan ansåg sig nu alldeles hjelplös. Men den trogna hunden, som tycktes förstå, att fara var å färde, lopp då genast hem, samt tillkännagaf genom sina läten och beteenden, att något ovanligt var för handen i "budum". — Fader, moder och fästeman skynda så efter hunden dit, och när de framkommo, fingo de genom fönstret (glasi) se, att stugan var full af menniskor; men som de straxt märkte, att dessa icke voro christet folk, fann fästemannen rådligt, att kasta eldstålet (jälld-fyer) öfver stugan. I detsamma hade bruden, som redan satt till bords med Trollen, lyftat bägaren för att dricka. Nu rusade, till följd af stålets kraft, de förrkräckta trollen ut genom dörr och skorsten. Endast bruden blef qvar, hafvande i handen bägaren, hvars innehåll hon ännu ej hunnit smaka. Glad omfamnade hon nu de sina, och man beslöt, att skänka bägaren till kyrkan, hvilket och skedde.

Anm. I Wenjans kyrka finnes ännu en mycket gammal kalk — ett verkligt konstarbete. Allmogen tror, att denna är densamma, som tillhört trollen.

21.

(Wenjan.)

Ofvanför Wenjans kyrka är öfver Vanån uppförd en bro, som kallas Storbron. Man berättar, att i forna tider Venjans qvinnor spunnit åt trollen, och under denna bro nedlagt spånaden, som trollen sedermera der afhemtat. Såsom betalning hafva dessa i stället ditlagt "vait-penningar" (silfverpenningar), dem qvinnorna på samma ställe fått uttaga.

22.

(Schedvi.)

En flicka, som en längre tid varit borta, kom hem, bärande den ena armen i band, emedan verk slagit sig i densamma. Sedan hon om qvällen lagt sig, upptäckte hon

*) Möjligen har denna sägen gemenskap med den föregående på det sätt, att jätten i Gofsbjär under sina utvandringar tagit det märkliga steg sägnen omtalar.

Uppt:s Anm.

UTBILDNINGS BOLAGET

flere små varelser, som i månskenet dansade på golfvet. En af de små bar, likasom flickan, sin arm i band, samt qvidde och ville icke gerna följa de andra i dansen. Flickan kunde nu förstå, att de små voro elfvor, och att hon kommit att skada den ofärdiga elfvan, hvarigenom hon sjelf ådragit sig verk i sin arm.

23.

(Schedvi.)

En gumma satt en gång i stugan och sydde linne. Då inkom till henne en qvarters lång varelse, som bar en naken "liten-liten" på sin arm. Gumman kunde förstå, att den sistnämnda var den förras barn. Denna bad ock hustrun gifva sig något, att dermed hölja den lilla. Hustrun framtog då en lapp och lade den öfver den nakna, hvarefter de inkomna försvunno.

24.

(Tuna.)

På ett ställe, der en dans nyss var slutad, lade sig en gubbe i dansstugan, att sofva. Han fick då se en flock af elfvor framkomma och dansa på golfvet, samt efter en stund gå upp på bordet, stiga i den der ännu qvarstående dricskannan, och bada sig. Morgonen derpå fanns en af de små i kannan. Denna hade drunknat.

Anm. Allmogen har alltid för sed, att borthälla något af nattståndet dricka innan den deraf förtärer något, emedan den tror, att elfvorna om natten kommit dervid.

25.

(Husby.)

En vinter hände i Hanåker by, att under töväder det *isade* sig och blef kallt i portlidret, genom hvilket matmodren skulle drifva boskapen, att vattnas. På det att dessa ej skulle halka, ville hon medelst en visp stänka hett vatten i lidret, för att derefter derå strö sand. Men hon hade icke stänkt mer än en gång, då hennes arm öfverhöljdes af brännande qvisslor. Hon kunde nu förstå, att hon ofredat elfvorna, som hade sin gång genom portlidret.

26.

(Husby.)

En jätteqvinna framkom en gång till några arbetare, som voro sysselsatta med plöjning. Hon tog sig för att plocka både folk, boskap och redskap i sitt förkläde, samt bar alltsammans in till jätten. Men denne tyckte ej om det, utan sade: "du skulle ej rört de der; sådant folk blir det efter oss" *).

27.

(Husby.)

En qvinna gick en gång i en skog och fick der se en berg-ko. Hon kastade stål öfver kon, fick så magt öfver henne, samt ledde derefter kreaturet hem. Sedan hon

---

* Vi hafva tillförene anfört uppteckningar från Södermanland och Dalsland af denna märkliga sägen, hvilken är känd äfven i Norrland, och således en af de mest kringspridda.

en stund stått i fähuset, satte sig qvinnan att mjölka henne. Under detta fick hon se en flicka, som satt på tröskeln och gret. Qvinnan sade till henne: "hvi gråter du?" Denna svarade: "kan jag annat än gråta, då ni tagit kon från mig." "Du kan väl få igen henne", återtog qvinnan. Men flickan yttrade, suckande: "Sedan ni kastat stål öfver kon, har jag icke mer magt med henne." — Följande morgon fanns, att en af de andra korna i fähuset aflidit.

Om Wånga Allmoges klädedrägt.

(Östergöthland.)

Vi hafva tillförene haft tillfälle meddela en och annan efterrättelse om Wångaboerna, och skulle intet heldre önska, än att nu få något utförligare tala om deras ursprung, inflyttning till Wånga o. s. v., helst äldre ledningar icke saknas.

"Vånga bergsmännen" omtalas redan i handlingar från medeltiden, de der äfven nog klart låta förstå, att Vångaboerna äro afkomlingar af Dalfolk, som åtminstone kort efter tiden för digerdöden (1350) här nedsatt sig och i orten drifvit bergsrörelse *). Vår öfvertygelse är likväl, att sådant skett långt före denna tid.

De *Wånge bergsmän*, som omtalas i en af våra äldsta och i Vånga socken ännu väl kända folkvisor, kallad "Harald och unge Thor", äro säkerligen inga andra än Vångaboer. Visans innehåll, som, der sådant antages, icke bör lemnas oafsedt i frågan om forna förhållanden i orten, angifves i dess andra vers, som lyder sålunda:

Harald han sitter uppå Ramshäll **)
Han låter brygga och baka.
Unge Thor han sitter på Vånga berg,
Han aktar att taga hans maka.
De Vånge bergsmän de hemtade bruden med äran.

Ett, såsom oss synes, icke förkasteligt bevis för hvad vi ofvan yttrat, är att en i Vånga än i dag allmän sägen förmäler, att (den i visan omtalade) Haralds maka, hvars namn var Hjertrud, varit född och uppfödd i Vånga, samt ännu ogift blifvit, under en sjöresa, genom storm, förorsakad af ilskna troll, drifven till Ramunders-häll, der hon, enligt visan, blef gift med Harald, samt derefter af Thor bortröfvad och återförd till Vånga ***).

Vångaboernas drägt är säkert ganska gammal. Mycket vore att om densamma tala. Men vi nödgas inskränka oss till en kort förklaring öfver teckningen (Pl. 13), hvilken föreställer en äldre Vånga-karl och en Vångaflicka. Mannen bär på hufvudet en så kallad *Glada* eller *Flik-mössa* af grått eller blått vallmar, fordrad och kantad med

---

*) Vi hafva härvid haft tillfälle rådfråga ett nyligen fulländadt större arbete om Vånga socken, hvilket allmänheten snart torde få tillfälle att närmare känna.

**) Ramshäll eller Ramundershäll, ett mycket omtaladt Vikingasäte nära Söderköping.

***) Redan M. S. Södersten i dess Excerc. Acad. de Sudercopia, Ups. 1736, der visans omqväde finnes intaget, gifver en vink om sägnen. Visan är eljest allmängjord bland Svenska Fornsånger (N:o 170), men om det här angifna förhållandet nämnes der intet.

WÅNGA Sn
(Östergöthland.)

hund- eller räf-skinn, och är i öfrigt klädd i 1:o *Väst* af randigt mångfärgadt halfylle, 2:o *Stäcktröja*, äfven kallad Brödtröja, vanligen af svartbrunt valmar, fordom med en fåll kring halsen, men nu med ståndkrage 3:o *Långtröja*, Vångakarlens egentliga hedersplagg, af svartbrunt valmar, med tre veck baktill, och en rad häckten framtill, samt räckande till knä *), 4:o förskinn, hvilket begagnas, så heligt som söknet, 5:o *Holk-byxor* **) af blekt blångarnsväf, ofta af två alnars vidd, samt räckande något nedom knä. På högra sidan är en ficka, kallad puta. 6:o Strumpor af svartbrunt helylle, vid hälarna försedda med skinnlappar, de der räcka en god tum öfver skons bakläder, samt 7:o grofva becksöm-skor, ofta med trädbottnar, och beslagna med *tennrickor* (ett slags sko-spik, som de sjelfve tillverka).

Vånga-flickan har på hufvudet en vanligen hvit och på eget sätt viken halsduk. Hon bär i öfrigt 1:o en mångfärgad *duk* kring halsen, 2:o Lifstycke af bredrandigt halfylle, utan armar, och räckande till midjan, 3:o *tröja* af svart, blått eller grönt valmar med häkten, fåll kring halsen och långa skört ***), 4:o Kjortel af samma tyg och färg, uppehållen endast af höfterna, der den har täta, minst två tum djupa, veck, 5:o strumpor, för icke länge sedan (såsom ännu hos de gamla) röda, men nu mer svartbruna, samt 6:o skor med tennrickor.

Vallvisor i Dalarna.

15.

(Uppteckned i Lima socken, der den vanligen sjunges utan ord. Likväl finnas sådana till sången, dem vi framdeles torde få meddela †).

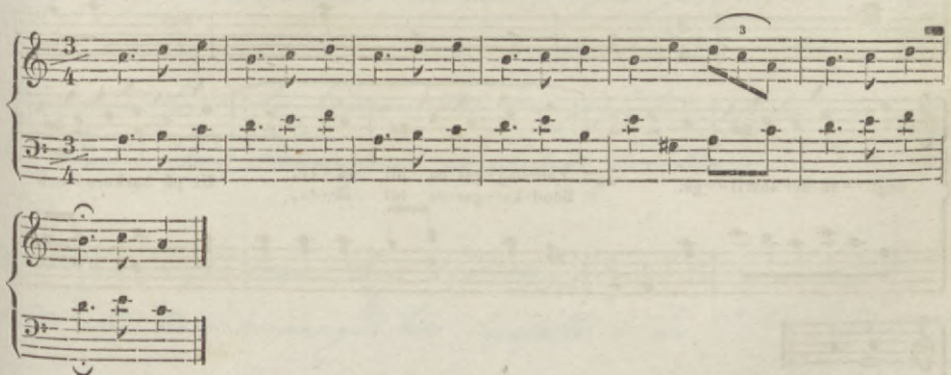

*) Förr var detta plagg kring halsen försedt blott med en fåll, men nu brukas derå ståndkrage.

**) Dessa begynna nu af de yngre bortläggas. Detta plagg äger fullkomlig likhet med ett i Norrmandiet ännu brukligt.

***) Gröna tröjor voro fordom här de allmännaste.

†) Den värde upptecknaren af visan, som länge vistas i Lima, har bifogat följande, som vi med nöje meddela: "Då solen börjar sjunka i vestern, hemvända fäbokullorna med hjorden. Från alla väderstreck närma sig vallkullor fäbostället, under det de sorgfritt tralla denna sång, den de kalla *korla* eller *köla*. Bergen genljuda, och i djupa skogen lyssnar — älskaren".

16.

(Vexelsång från södra Dalarna. Äfven känd i angränsande delar af Upland.)

Den ena:

Lulla, rulla, rulla, rull,
Vi sk'a gå i vall,
Me'n det regnar.
Gå på, mina kor!

Den andra:

Ser du int' att solen hon skiner i skärven,
Solskens-regnväder snarliga.
Vallbaggarna bli våta,
Bondkargarna bli såta,
Ut på backarna och svadra.

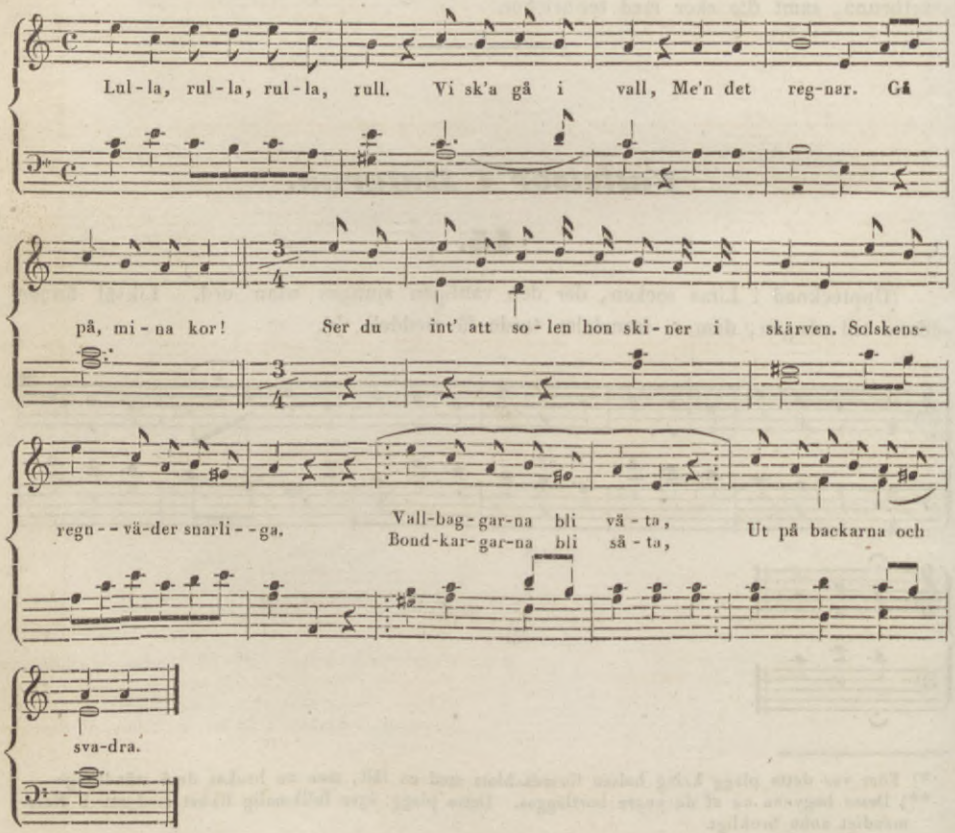

Se Runa, 2 häft. (1842), N:r 8, s. 57.

Folk-visa.

Uppfattad efter muntligt föredrag i Lill-Hårads S:n i Westmanl., 1½ mil från Westerås, den 9de Augusti 1841.

Det gingo två jungfrur på vägen därfram,
Två rosor och två redeliga blommor
Der mötte dem sig en god höfveligan man.
Från Frankrike åromm vi komne.

"Go'-dagen, go'-dagen, go'höfveliga man!
Går denna vägen till kungsgården fram?"

"Ja, nog går denna vägen till kungsgården fram,
Men konungen är inte hemma i sitt land."

"Ja, är inte konungen hemma i sitt land,
Så är ju väl Drottningen hemma på sin gård."

Och när som de kommo till kungsgården fram,
Så stånda där konungen på gården för dem.

"Go'-dagen, go'-dagen, Herr konung, så god!
Ville Ni, Herr konung, ha' lejefolk i år?"

"Ja nog så vill jag hafva lejefolk o år
Och viljen I hafva förtjänst däruppå?"

"Ja

sparas,

flo-ga?

lö-kar,

noma =
Floga
ök, Dal-
ipporna

"Ja bryggja och baka det hafvom vi ej lärt;
Men spinna och väfva det silke så skärt."

Drottningen lager fram de silkesnystan fem:
Den äldsta hon fälte den väfven i sväng.

Den yngsta hon smöjde*) den väfven allt upp:
Den äldsta hon väfde den väfven till slut.

Lade denna väfven på konungens bränd:
"Nu hafver jag väfvet både fåglar och träd."

Lade denna väfven på konungens bröst:
"Nu hafver jag väfvet både vår och höst."

Lade denna väfven på konungens arm:
"Nu har jag väft båd' kungens och drottningens namn."

Lade denna väfven på konungens bord:
"Nu hafver jag väfvet både fader och mor."

"Den yngsta vill jag gifva ja hafva vill land,
Den äldsta vill jag gifva min äldste son till man."

Det

*) Smöja: Wästmanlandsord, betyder att träda rånegarnet eller varpet i en väfs genom fälfver och väfsked. (Fl. Smeygja)

"Det på'r (plär) ej vara brukeligt ja uti vårt land,
Att fyster skall taga sin broder till man."

Där blef då stor glädje uti konungens hus;
Två rosor och två redelige blommor.
Där blåste de upp både lampor och ljus.
Från Frankrike årom vi komne.

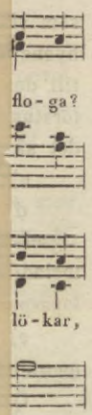

I stället för de vallvisor på Dalmålet, dem vi lofvat meddela, men hvilka sparas, till dess ett större antal kan på en gång allmängöras, meddelas här en

Vaggvisa från Orsa *).

Tussi-lulla Bannoma,
Gräten sitt' uppå jannoma.
Värt sku vi floga?
Väst yfver skoga;
Dar sunga sulor,
Dar gålå gökar,
Dar växa lökar,
Dar ä bra vara a små kripporna
Um en sumordag.

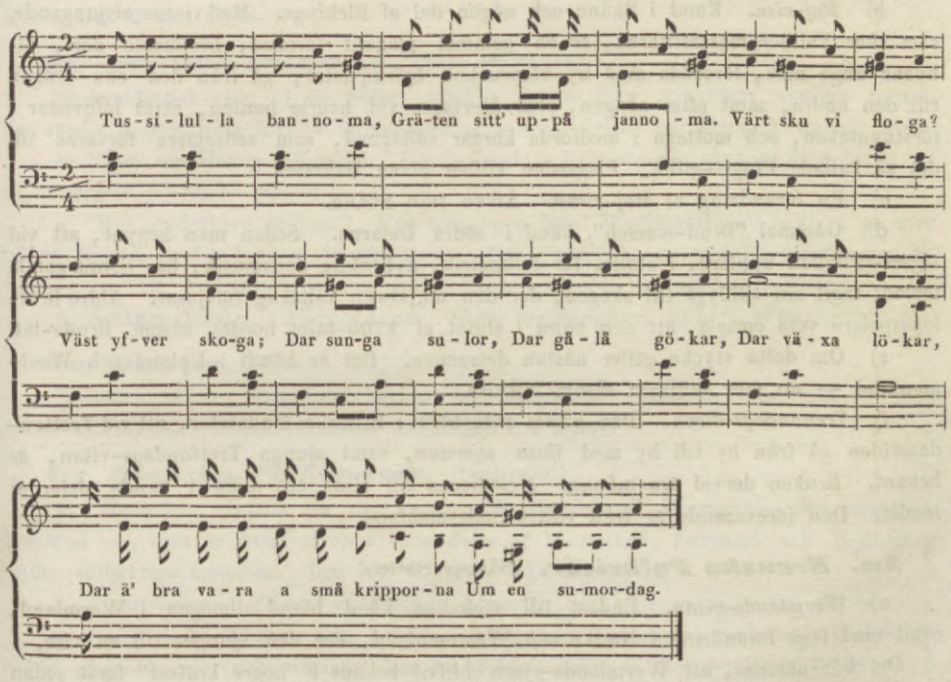

Anm. *Bannoma* = barnen. *Grät* = gröt. *Jannoma* = vändjernet i spisen, hvarpå grytan hänger. *Floga* = flyga. *Sulor* = svalor. *Gålå* = gala. Lök, Dalallmogens läckerhet. *ä* = är. *a* = för. *Kripporna* = barnen.

*) Benäget meddelad af Herr A. Forssberg och C. E. Sernander.

Öfversigt.

Den i Septemberhäftet af denna Tidskrift omnämnda *Aftonunderhållning medelst Nordisk Folkmusik* gafs måndagen den 18 November. Den synnerliga välvilja, hvarmed företaget tycktes omfattas, har föranledt tillställaren, att i December månad gifva en dylik Underhållning. — Vi tillåta oss meddela innehållet:

FÖRSTA AFDELNINGEN.

1:o *Högtidsstycken i åtskilliga Svenska Landskap.* (Orchester.)

a) *Bröllops-stycke;* då brudgum och brud med följe inträda i kyrkan att vigas. Kändt i Westmanland, der det äfven förekommer såsom folkvisa.

b) *Maj-visa.* Känd i Skåne och någon del af Blekinge. Med visans afsjungande, som sker Vallborgmässaftnarna, är en gammal plägsed förenad, bestående deri, att byens unge män, försedda med ny-utspruckna björkqvistar, gå från den ena stugan till den andra, samt efter sången, som återtages vid hvarje boning, sätta löfqvistar i förstugutaken, och mottaga i medförda korgar välfägnad, som sedermera förvaras till det så kallade Pingst-gillet. Plägseden tillhör äfven Danmark.

c) En förändring af Maj-visan. Äfven från Skåne.

d) Gammal "Brud-marsch", känd i södra Dalarna. Sedan man begynt, att vid vigsel-tillfällen uppföra, i stället för folkmusik, nybruklig dansmusik, har denna gamla melodi tagit sin tillflygt till skogen; der den nu såsom vallsång förtjusar. Äldre Bröllopsspelare veta omtala, att den ännu i slutet af 1700-talet hördes såsom Bruda-låt.

e) Om detta stycke gäller nästan detsamma. Det är kändt i Upland och Westmanland — nu mer vanligen såsom folkvisa.

f) *Trettondags-visan.* Den gamla plägseden i Svenska landsorter, att vid Trettondagstiden gå från by till by med *ljusa stjernan,* samt sjunga Trettondags-visan, är bekant. Bruken dervid äro många. Melodierna till visan äro olika i skilda delar af landet. Den förevarande är från vestra Södermanland.

2:o. *Svenska Folkvisor.* (Sångqvartetter.)

a) *Wermlands-visan.* Endast till melodien känd bland allmogen i Wermland, samt med föga förändring i Nerike och Westmanland, der den sjunges till en visa.

Det bör nämnas, att Wermlands-visan blifvit bekant i "högre kratsar" först sedan Ol. Fryxell, som ock gifvit ord till melodien, infört henne tillika med dessa i sitt täcka Sångspel, kalladt Wermlands-flickan.

b) *"Jungfru-köp."* Uppteckningen från Westergöthland.

c) *Necken.* Uppteckningen från Norrland. Visan är ännu icke allmängjord.

3:o *Svenska Vallvisor.* (Vexel-sånger med Orchester.)

Till antalet sex. Uppteckningarna äro gjorda i Dalsland och Dalarna. Mellan visorna utföras medelst valdthorn så kallade horn-låtar, af hvilka den första är upptecknad i norra Westmanland, samt de öfriga i Dalarna.

ANDRA AFDELNINGEN.

4:o *Svenska Folklekar.* (Orchester.)

a) *Domaredansen.* Den här följda melodien till denna vidt kringspridda lek synes vara den äldsta af de kända, och är upptecknad i Östergöthland.

b) *Ringlek* i Blekinge. Melodien med åtföljande ord finnes intagen i "Sv. Fornsånger", D. III sid. 529 o. f.

c) *Ringlek,* känd i de flesta Svenska Landskap. Den här följda melodien tillhör Westergöthland.

d) Södermanländsk Folklek. Denna, såsom det synes, icke serdeles gamla melodi torde förtjena uppmärksamhet för sin rena öfverensstämmelse med den äldre folkmusiken.

e) Ringlek i Blekinge. Svenska Fornsånger a. st.

f) *Stabbdansen.* Denna tillhör Dalarna och tilläfventyrs några af de ännu nordligare Landskapen, samt är en bröllopsdans, hvarföre den måhända icke bordt haft sin plats under detta N:r. Plägsederna vid dansens utförande kunna inhemtas af Skriften Runa, Del. 2 sid. 62 o. f.

5:o *Svenska Folkvisor.* (Sång-qvartetter.)

a) Jemtländsk visa. I sin helhet afviker denna från folkvisans vanliga tonart. En annan uppteckning från Westmanland af samma melodi har ett helt annat tycke.

b) Visan om Hertig Silfverdal. Upptecknad i Upland, der sången föregås af en på innehållet syftande berättelse.

c) "Den underbara harpan." Uppteckningen från Westergöthland. Visan är med någon förändring känd äfven på Færöarna. Den Færöiska uppteckning deraf, som är meddelad i "Sv. Folkvisor", D. I s. 86 o. f., hör till det skönaste af folkpoesi.

d) Neckens Polska. Allmän känd. Skall ursprungligen tillhört Westergöthland.

6:o *Dalvisa.* (Trio.)

Melodien tillhör, efter hvad bekant är, uteslutande Dalarna, der den troligen äfven tillkommit. Orden äfvensom sättningen äro nyare.

7:o *Svenska Folkdanser.* (Orchester.)

a) *Hallingen.* Denna har sitt namn af Hallingdalen i Norrige — dess egentliga hemland —, men är känd äfven i vissa delar af Wermland, Dalsland och Bohuslän, under skiljaktiga melodier. Den här följda är från Bohuslän.

b) *Fiskardansen.* Tillhör uteslutande Bohuslän, och närmar sig arten af lek.

c) Melodien känd öfver hela Sverike. Utförandet af dansen, som är mycket skiljaktigt på olika orter och svårligen kan beskrifvas, kallas i Westmanland: *att skuva.* I Dalarna åtföljes melodien af ord, som sjungas under dansandet.

d) *Höglorfven.* Från Wingåker. Melodien har till sednare tider spelats vid bröllop, då, enligt gammalt bruk, presten öppnat dansen med bruden.

e) En förändring af Höglorfven. Sannolikt nyare.

f) *"Jössehärads-polska"* i Wermland. Egentligen en polska, ehuru utförandet berättigar den till rum bland dansar.

g) *Nigdansen.* Allmänt känd.

h) *Stampdansen.* Likaledes. Melodierna mycket olika. Denna tillhör Westmanland m. fl. orter.

TREDJE AFDELNINGEN.

8:o. *Folkvisor.* (Sångqvartetter.)

a) Sven i Rosengård. Melodien från Wermland. Visan synes icke vara serdeles kringspridd.

b) *Liten Kerstin.* Visan är upptecknad i Westergöthland. Svenska Folkvisor. Del. 1 sid. 29.

c) Folkvisa, tillhörande Dalarna och andra nordliga Landskap.

9:o *Svenska Polskor.* (Orchester.)

a) Orsa-polska. Jfr. Tidskriften Runa.

b) *"Neckens polska."* Uppteckningen från Kalmare Län. Icke förut allmängjord.

c) Roslags-polska.

De öfriga polskorna under detta N:r äro upptecknade i Norrbotten, på Gottland, i Westmanland och Westergöthland. Under-afdelningen slutas äfven med Orsa-Polskan.

10:o *Folkvisor.*

Från Norrland, Dalarna och Westergöthland. (Solo). Sist föredrages en gammal Jemtlands-melodi, för en röst, samt chör. Orden nyare.

Danske Fornforskaren, Herr J. J. A. Worsaae, hvilken under förflutna sommar anställt undersökningar i Blekinge, har i dessa dagar utgifvit en Skrift om Runamo, hvarigenom han vill bevisa, at "alle Figurerne paa Klippen der kun ere naturlige Runer."— Herr Worsaae ämnar framdeles utgifva ett större verk öfver Blekinges Fornminnen.

Herr Worsaaes förmåga och kunskaper äro kända. Det skulle säkerligen glädja flere med oss, att se rätt många af våra Landskapers minnesmärken af honom beskrifna, helst man i vårt ännu tyckes vara långt ifrån till och med aningen om vigten deraf.

Tidskriften Runa kommer att fortsättas äfven nästa år. Härom vidare i December-häftet.

Det i detta häftet felande halfarket återfinnes i Maj-häftet.

STOCKHOLM, 1844. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

AFTONUNDERHÅLLNING

MEDELST

NORDISK FOLKMUSIK.

(*I Stockholm den 18 November 1844.*)

FÖRSTA AFDELNINGEN.

1:o ***Högtidsstycken i åtskilliga Svenska Landskap.*** (Orchester.)

a) *Bröllops-stycke;* då brudgum och brud med följe inträda i kyrkan att vigas. Kändt i Westmanland, der det äfven förekommer såsom folkvisa.

b) *Maj-visa.* Känd i Skåne och någon del af Blekinge. Med visans afsjungande, som sker Valborgmässaftnarna, är en gammal plägsed förenad, bestående deri, att byens unge män, försedda med ny-utspruckna björkqvistar, gå från den ena stugan till den andra, samt efter sången, som återtages vid hvarje boning, sätta löfqvistar i förstugutaken, och mottaga i medförda korgar välfägnad, som sedermera förvaras till det så kallade Pingst-gillet. Plägseden tillhör äfven Danmark.

c) En förändring af Maj-visan. Äfven från Skåne.

d) Gammal "Brud-marsch," känd i södra Dalarna. Sedan man begynt, att vid vigsel-tillfällen uppföra, i stället för folkmusik, nybruklig dansmusik, har denna gamla melodi tagit sin tillflygt till skogen, der den nu såsom vallsång förtjusar. Äldre Bröllopsspelare veta omtala, att den ännu i slutet af 1700-talet hördes såsom Bruda-låt.

e) Om detta stycke gäller nästan detsamma. Det är kändt i Upland och Westmanland — nu mer vanligen såsom folkvisa.

f) *Trettondags-visan.* Den gamla plägseden i Svenska landsorter, att vid Trettondagstiden gå från by till by med *ljusa stjernan,* samt sjunga Trettondags-visan, är bekant. Bruken dervid äro många. Melodierna till visan olika i skilda delar af landet. Den förevarande är från vestra Södermanland.

2:o ***Svenska Folkvisor.*** (Sång-qvartetter.)

a) *Wermlands-visan.* Endast till melodien känd bland allmogen i Wermland, samt med föga förändring i Nerike och Westmanland, der den sjunges till en visa. Det bör nämnas, att Wermlands-visan blifvit bekant i "högre kretsar" först sedan Ol. Fryxell, som ock gifvit ord till melodien, infört henne tillika med dessa i sitt täcka Sångspel, kalladt Wermlands-flickan.

b) *"Jungfruköp."* Uppteckningen från Westergöthland.

c) *Necken.* Uppteckningen från Norrland. Visan är ännu icke allmängjord.

3:o ***Svenska Vallvisor.*** (Vexel-sånger med Orchester.)

Till antalet sex. Uppteckningarna äro gjorda i Dalsland och Dalarna. Mellan visorna utföras medelst valdthorn så kallade horn-låtar, af hvilka den första är upptecknad i norra Westmanland, samt de öfriga i Dalarna.

4:o ***Thormoder Kolbrunas-skalds Sång.*** (Bas-aria.)

Egentligen ett stycke ur Biarkamal, hvilket skalden Thormoder, som vistades hos Konung Olof den helige, sjöng näst före slaget vid Sticklarstad. Men århundraderna hafva icke bevarat tonerna. Melodien är af Hæffner.

ANDRA AFDELNINGEN.

5:o ***Svenska Folklekar.*** (Orchester.)

a) *Domaredansen.* Den här följda melodien till denna vidt kringspridda lek synes vara den äldsta af de kända, och är upptecknad i Östergöthland.

b) *Ringlek* i Blekinge. Melodien med åtföljande ord finnes intagen i "Sv. Fornsånger," D. III sid. 529 o. f.

c) *Ringlek,* känd i de flesta Svenska Landskap. Den här följda melodien tillhör Westergöthland.

d) Södermanländsk Folklek. Denna, såsom det synes, icke serdeles gamla melodi torde förtjena uppmärksamhet för sin rena öfverensstämmelse med den äldre folkmusiken.

e) *Stabbdansen.* Denna tillhör Dalarna och tilläfventyrs några af de ännu nordligare Landskapen, samt är en bröllopsdans, hvarföre den måhända icke bordt haft sin plats under detta N:r. Plägsederna vid dansens utförande kunna inhemtas af Skriften Runa, D. 2 sid. 62 o. f.

6:o *Svenska Folkvisor.* (Sång-qvartetter.)

a) Jemtländsk visa. I sin helhet afviker denna från folkvisans vanliga tonart. En annan uppteckning från Westmanland af samma melodi har ett helt annat tycke.

b) Visan om Hertig Silfverdal. Uppteckned i Upland, der sången föregås af en på innehållet syftande berättelse.

c) "Den underbara harpan." Uppteckningen från Westergöthland. Visan är med någon förändring känd äfven på Færöarna. Den Færöiska uppteckning deraf, som är meddelad i "Sv. Folkvisor," D. I s. 86 o. f., hör till det skönaste af folkpoesi.

7:o *Dalvisa.* (Trio.)

Melodien tillhör, efter hvad bekant är, uteslutande Dalarna, der den troligen äfven tillkommit. Orden äfvensom sättningen äro nyare.

8:o *Svenska Folkdansar.* (Orchester.)

a) *Hallingen.* Denna har sitt namn af Hallingdalen i Norrige — dess egentliga hemland —, men är känd äfven i vissa delar af Wermland, Dalsland och Bohuslän, under skiljaktiga melodier. Den här följda är från Bohuslän.

b) *Fiskardansen.* Tillhör uteslutande Bohuslän, och närmar sig arten af lek.

c) Melodien känd öfver hela Sverike. Utförandet af dansen, som är mycket skiljaktigt på olika orter och svårligen kan beskrifvas, kallas i Westmanland: *att skuva.* I Dalarna åtföljes melodien af ord, som sjungas under dansandet.

d) *Höglorfven.* Från Wingåker. Melodien har till sednare tider spelats vid bröllop, då, enligt gammalt bruk, presten öppnat dansen med bruden.

e) En förändring af Höglorfven. Sannolikt nyare.

f) *"Jössehärads-polska"* i Wermland. Egentligen en polska, ehuru utförandet berättigar den till rum bland dansar.

g) *Nigdansen.* Allmänt känd.

h) *Stampdansen.* Likaledes. Melodierna mycket olika.

TREDJE AFDELNINGEN.

9:o *Folkvisor.* (Sångqvartetter.)

a) Sven i Rosengård. Melodien från Wermland. Visan synes icke vara serdeles kringspridd.

b) Norsk Folkvisa. Melodien återfinnes bland Moës samlingar. Orden nya.

c) Folkvisa, tillhörande Dalarna och andra nordliga Landskap.

10:o *Svenska Polskor.* (Orchester.)

a) Orsa-polska.

b) *"Neckens polska."* Uppteckningen från Kalmare Län. Icke förut allmängjord.

c) Roslags-polska.

De öfriga polskorna under detta N:r äro upptecknade i Norrbotten, på Gottland, i Westmanland och Westergöthland.

11:o *Folkvisor.* (Solo.)

a) Færöisk visa. (Sigurds qväde). Hemtad ur Lyngebyes "Færöiske qwæder."

b) och c) Två Norrländska Folkvisor.

12:o. *Dalvisa.* (Chör med Orchester.)

Gammal melodi. Orden af Prosten i Mora Anders Wallenius, (1653.)

RICHARD DYBECK.

STOCKHOLM, 1844. P. A. NORSTEDT & SÖNER.